

стилістичним наповненням, які функціонують переважно в художньому та розмовному стилях. Паралельно з ними існують стилістично більш нейтральні слова чи словосполучення (*добре, зненаціка, несподівано, раптом* та інші). Ці прислівникові структури як готові та відстояні утворення осмислюють контексти, увиразнюють та художньо забарвлюють їх. Наприклад:

І раптом, – Боже! – після того чаду,

І тарапати, рівної нулю, –

Я чую дощ. Він тихо плаче правду.

Що я когось далекого люблю [2;44].

Загалом, мова творів Л.Костенко насичена, експресивна, звучить природньо, переконливо. Завдяки вмілому використанню різних за структурно-семантичними особливостями прислівників, авторка створює неперевершені описи природи, сцени кохання тощо. Читаючи її поезію, не можна приховати захоплення красою і вишуканістю поетичного вислову. А вона, справді-бо геніальна поетеса, боїться слів, їй страшно взяти в руки перо і почати віршувати:

Страшні слова, коли вони мовчать,

Коли вони зненацька причаїлись,

Коли не знаєш, з чого їх почать.

Бо всі слова Були уже чиймись [2;75].

Література

1. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. – К.: Наук.думка, 1984. – 250с.
2. Костенко Л.В. Вибране. – К.: Дніпро, 1984. – 551С.
3. Костенко Л.В. Над берегами вічної ріки. – К.: Рад. письменник, 1977. – 158с.
4. Пономарів О.Д. Стилістика української мови: Підручник. – 3-тє., вид., перероб.і доповн. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248с.

*Марія Ісаєва
наук. керівник – доц. В.Т. Боднар*

УЛАС САМЧУК І ОЛЕНА ТЕЛІГА: ТВОРЧІ І ОСОБИСТІ ЗВ'ЯЗКИ (НА МАТЕРІАЛІ СПОГАДІВ "НА БІЛОМУ КОНІ", "НА КОНІ ВОРОНОМУ")

У статті йдеться про видатного українського письменника Уласа Самчука і яскраву поетесу, громадську діячку Олену Телігу. Вони були знайомі – спочатку, сказати б, "заочно" – Олена читала романи У. Самчука, а він добре знав, високо цінував творчість молодої поетеси. Єднало їх і те, що в переддень знайомства обоє були емігрантами, пильно стежили за перебігом подій у Європі, де вже пахло війною, погляди обох скеровувались на схід, Уласа – до рідної Волині, Олени – до Києва. Особливе місце в творчості У. Самчука посідає диалогія мемуарів – "На білому коні" (1972) і "На коні вороному" (1975), обидві вийшли у Вінніпегу у Товаристві "Волинь". Через усі спогади чи не наскрізною лінією проходять взаємини двох видатних українців. "До цього часу ми не були близькими, мало про себе знали, ніколи не зустрічалися, не були особисто знайомі, ніколи навіть не листувалися. Я знав її лише як авторку невеликої кількості віршів, і це все. Мало що більше Олена знала про мене" [5, 73].

Отже, переддень війни, Прага. Тут у 20-30-х роках згуртувалось чимало політичних діячів доби УНР, борців за незалежну Україну, діячів культури, письменників, працював Вільний український університет. У вільні години багатьох вабила екзотична кав'ярня із назвою "Полтава". Тут можна було зустріти, щиро погомоніти з Володимиром Кубійовичем, Святославом Гординським, Олександром Кандибою, більше знаним як Олесь, його сином Олегом Ольжичем, Едвардом Козаком, одним з ватажків Холодноярської республіки, письменником Горліс-Горським та багатьма іншими. У той час Олена з чоловіком Михайлом Телігою жила у Варшаві та Кракові, але й навідувалася до Праги. Тут після втечі з Києва Оленин батько професор І.Шовгенів працював ректором Української господарської академії і вже читав лекції українською.

Познайомились Улас і Олена перед самою війною – у тій самій "Полтаві". Пригадую цю зустріч, зазначав письменник, у подробицях. Надворі накрапає. Біля третьої години по обіді. Гостей небагато. І враз по сходах вниз легко збігає, здалося, дівчина років двадцяти у прозорому пластиковому плащі. Хтось шепнув: "Олена!" Та Олена, що писала: "*Залізну силу, що не має меж. / Дихання Боже в сльози перетопить*" [4, 720]. Виявилось – елегантна пані років тридцяти, з темно-бронзовим волоссям, злегка кирпатим, кокетливим носиком,

виразними зеленавими очима. Підійшла до нашого столика, запитала. "То це так виглядає Самчук?" – "Ви, здається, розчаровані?" – "Я думала, ви гігант, – зізнається щиро. – "Волинь", "Кулак". Між іншим, Ви для мене не "Волинь", а "Кулак". Читала його два рази." Не сподівалися, що зустріч ця буде для нас судьбоносною. Я почав бувати у Теліг вдома з кубанським уенерівським козаком Михайлом, від якого вона дістала своє картинне прізвище. Звідтоді запам'яталися її емоційні рядки: *"Але для мене у святім союзі: / Душа і тіло, щастя з гострим болем. / Мій біль бринить, зате коли сміюся, – / То сміх мій рветься джерелом на волю..."* [4, 729]. Сміх її справді був щирим, прозорим. На дружньому шаржі Є.Козака вона зображена грайливою дівчиною у стрічках, за якою біжить юрба парубків. Як-то мовиться, "А за мною, молодою, сім пар хлопців чередою", її, мабуть, тишила така чередка, але разом, зазначає письменник, уміла чітко і дуже категорично розрізняти людей від людей, ставити між ними "гострі межі" [5, 121].

Пані Олена спілкувалася добірною українською мовою. Хто не знав обставин її життя, мабуть, не мав і гадки, що виховувалася вона в російській атмосфері. Та професор Шовгенів, потрапивши до Праги, в українське середовище, вже викладав українською. Олена, одружившись із щирим козаком Михайлом, дала обітницю говорити тільки українською. Ось як про це згадує сама Олена. "Це було на великому балу у залах Народного дому... Я була тоді у товаристві блискучих кавалерів, ми сиділи при столику і пили вино. Невідомо хто і не відомо, з якого приводу, почав говорити про нашу мову за відомими "залізяку на пузяку", "собачій язик"... "мордописня"... Всі з того реготалися... А я враз почула в собі гострий протест. У мені дуже швидко наростало обурення. І я не витримала цього напруження, миттю встала, вдарила кулаком по столу і обурено крикнула: "Ви хами! Та собача мова – моя мова! Мова мого батька і моєї матері! І я вас більше не хочу знати!" [5, 71]. Згодом, близько спілкуючися з Є.Маланюком, Ю.Липою, познайомившись з творами Д.Донцова, вона стала викінченою українською патріоткою, палким, без докору й сумління, поборником відновлення державної України. Писала, що: російська імперія весь час колеться, розсипається, як розсохла бочка, і не тому, що вона різномовна, а тому, що вона вперто хоче бути одномовною. Насилувана правда, зневажена гідність помститься у поколіннях. Тут не допоможе НКВД... Не здамося ганьбі ніколи і нізашчо.

У цьому товаристві зустріла звістку про початок війни з СРСР, палко обговорювала її наслідки, насамперед щодо майбутнього України. З приймача лунав патетичний голос Геббельса, що в історії німецького народу відкривається нова епоха... Фронт стрімко просувався на схід і скоро надійшла звістка, що "у Львові була проголошена самостійність України" [5, 67]. Багато хто почав збиратися в дорогу, до рідних країв, щоб прислужитися відродженню держави. На мій перший натяк, згадує письменник, Олена палко відгукнулася, бо сама, напевне, виношувала такий намір. "

- То значить війна, Уласе! Ідемо на Україну! – Ідемо, Олено! – Перейдемо убрід бурхливій воді, – нагадував Улас Самчук її вірша" [5, 56]. Мене кликала рідна Волинь, думки ж Олени сягали далі – до самого Києва. Отож – у дорогу! Щоб полегшити перехід Сяну, О.Ольжич порадив нам знайомого супровідника. Уявімо собі, мовила Олена, що вже десь за тиждень йдемо з Вами Хрещатиком. Ще зовсім недавно я в таке ніколи б не повірила. Мені віриться, що вже сюди не повернуся, зостанусь там назавжди, що б не сталося. Без пригод перебралися через Сян. *"Подумать тільки: наші села й люди, / А завтра прийдемо до свого міста. / Захоплять владно зголоднілі груди / Своє повітря – тепле та іскристе"* [5, 81].

У Спілці письменників у Львові прибульців зустріли прохолодно, коли не сказати більше. І все через трагічний та безглуздий поділ на "Ме" і "Бе", як казали тоді. Проте палкий виступ Олени, схоже, трохи підтопив лід. Втішили гостини у Юрка Стефаніка. Особливо ж – зустріч з митрополитом А.Шептицьким. На своєму святоюрському троні вітав нас по-княжому. Читав "Волинь", пригадав Олениного батька, спитав, де він... [5, 98]. Тут же, у Львові, вперше обмірковували склад редакції газети в Києві. Головним редактором бачили О.Ольжича, заступником У.Самчука, літературний редактор – Олена Теліга...

Тут же, у Львові, шляхи Уласа й Олени розійшлися. Вона, як мовилось, поривалася до Києва, Улас, особливо після зустрічі з Тарасом Боровцем, згодом ватажком "Поліської Січі" Тарасом Бульбою, прагнув до Рівного, рідної Дермані, де невдовзі за його редагування почала виходити газета "Волинь". При тому не обійшлося без палких емоцій. Ми з Оленою, зазначає автор спогадів, хоч і різнилися в поглядах, проте ніколи не розходились остаточно. Нас в'язало щось міцніше, хоч і доходило до того, що Олена не витримувала, затинаючись од хвилювання,

заявляла, що нога її більше не ступить на цей поріг, але це ніколи не тривало довше, як одну ніч або кілька годин... Думалось – чи буде Київ безпечним для Олени з її ідилічною уявою про нього. До зустрічі з Києвом вона готувалася, як наречена до шлюбу, скільки шилося, примірялося – і все для нього. Олена ж не розуміє слова обережність, воно не для неї створено, її стихійна щирість й простота можуть стати для неї фатальними, але такі аргументи вже годі було повторювати. Коли Київ здався на досяг руки, яка сила могла її втримати!

Проте скоро їм судилося радісна зустріч. Одного жовтневого дня до редакції "Волині" увійшла Олена. "Виходжу назустріч, бачу розчервонілу, усміхнену, у знайомому сірому костюмі Олену в товаристві Олега Штуля. Кидаємось в обійми, ніби не бачились вічність" [5, 74]. Кілька днів погостювала, але ж одразу заявила про намір їхати далі, до Києва. Та, як дізналися у військовій комендатурі, в'їзд туди цивільним особам заборонений. Та що могло стримати її! Разом з Тетяною Праховою, яка працювала у "Волині", мою майбутньою дружиною, теж киянкою, рушили в дорогу. "Тетяна залишила в моєму письмовому столі кілька слів з вірша Олени: *"Ти відходиш? Що ж, не плачу... Не сумуй і ти, подорожній. Хтось незнаний нам шлях призначив і спинити його вже не можна"* [5, 217]. – Олена не залишила ні слова". За кілька днів надійшов лист від Тані: "В'їздили ми до Києва того ж дня, він осяйний і прозорий, як у вірші Олени. Коли проїздили повз Політехніку, вона так розхвилювалась, що мало не випала з авто. Пересіли на трамвай і рушили на Володимирську".

Уже в перших рядках спогадів "На білому коні" Улас Самчук визначав провідне гасло теми своєї розповіді – "Зудар двох гострих, фанатичних протиположностей комунізм – націоналізм визначив наш світогляд". І визначив цю непримиренну боротьбу рядками О.Стефановича й Олени Теліги: *"Щоб Бог післав мені найбільший дар: / Гарячу смерть – не зимне умирання"* [5, 5].

Про подальший перебіг подій, спілкування Олени й Уласа повідує письменник у книжці "На коні вороному": "Крізь дощ, сніг, вітер, перевірки наш фіят вривається в околиці Святошина. Це вже Київ. Неділя. 26 жовтня, рік Божий 1941..." Зустрічі з близькими, друзями, мандрівка по місту, і, нарешті, відвідини редакції "Українського слова" на Бульварно-Кудрявській. "Гомоніли з редактором І.Рогачем, Олегом Ольжичем, обідали в їдальні редакції в товаристві Рогача і нашої чарівної Олени Теліги, яка чекала нас у почекальні, одягнута у сірий з темними смужками костюм, в якому вона переходила "наш" Сян. Олена була в настрої, сміялися, згадували. По обіді прийшли у сквер Шевченка, гомоніли про справи, Олена задекламувала свого вірша "Поворот". Дивилась на пам'ятник Шевченку. Згадалися його слова – "Серце холоне, як подумаю, що, може, мене похоронять на чужині, – і ці думи зо мною сховають". Вийшли до Хрещатика. Звалище, кладовище, смерть". Репортаж про відвідання Києва, вміщений у "Волині", закінчувався рядками: "Прощайте, київські друзі – Таня, Олена, Іван Петрович, пан Багазій, знайомі й редакція. За все дякую. За кожне добре слово, за кожний потиск приятної руки" [5, 193].

Повернувшись до Рівного, у хаті господар застав гостя – Михайла Телігу. З цілою купою валіз і кошиків він прямував до Києва, аби все те з варшавської, а потім краківської квартир перевезти до дорогої Оленочки. Я порадив, згадує Улас, частину цього жіночого скарбу залишити у нас, бо Олена обіцяла прибути сюди на Різдво. Хто міг тоді подумати, що цей загартований вояк армії УНР, який пережив страхітливий "трикутник смерті" Української армії 1919 року, скінчив Українську господарську академію у Подєбрадах під Прагою, працював інженером, був гарним бандуристом, загине в Києві від гітлерівського окупанта, маючи всього 44 роки.

На Новий 1942 рік одержано листа від Олени з Києва. "Дорогий Уласе! Вітаю Вас з Новим Роком та бажаю... самі знаєте чого. Бачила я Таню та розмовляла з нею, і то довго, бо вона ночувала у мене. Вирішили ми з нею їхати до Рівного, ледве Ви приїдете сюди або пришлете авто. Отже – чекаємо! У мене наразі все гаразд, лише "Літаврів" уже не маю, але зате у Спілці повно роботи, отже скучати не доводиться. Пишу лише кілька слів, бо хочу їх конче передати через пана Олега, який вже ось-ось поїде до Вас. Вітаю Вас сердечно та стискаю щиро Вашу руку. Олена" [5, 220].

На мені тяжіло завдання, яке я обіцяв Олені виконати і до цього часу не зміг обіцянки виправдати ділом, згадує автор. Тим часом з Києва надходили чутки про наближення катастрофи. Шукав засобів для уможливлення переїзду сюди Олені і поки що нічого такого не знаходив. Дістаю листа, датованого 23 січня: "Дорогий Уласе! Пишу до Вас уже третього листа без відповіді, а натомість од Вас дістаю ось лист, з якого бачу, що Ви не маєте від мене

відомостей. Що це все значить?! Гадаю, що цього мого листа Ви вже дістанете напевно. Дорогий Друже! Як я на Вас не гавкаю, але на мою приязнь Ви завжди маєте розраховувати, як і на мої обіцянки. З "нею" (Танею Праховою. – В.К.) розмовляла на цікаву для Вас тему, не раз і не два. Все гаразд! Її відношення до Вас незмінне, вона лише хоче, щоб і Ваше було таке. Дуже хоче Вас бачити. Задоволені? Напевно! Отже, цілуйте мені за це в своїх думках ручки і погасайте на radoшах по своїй кімнаті. А пізніше напишіть їй гарного листа з найсердечнішими привітаннями для мене. У мене наразі все гаразд. Спілка існує, літературний клуб відбувається щосуботи, стягаючи багато публіки... Відношення (публіки) до мене добре... В помешканні тепло, бо гріє теплоцентрал, з їжею можливо. Отже, я себе почуваю цілком у формі і збираюся виступати в клубі зі своїми поезіями. Приїздіть! Прочитайте нам щось і як не маєте нового, то з "Волині" або "Марії"... Ваша Олена" [5, 137].

Згадує У.Самчук. Я написав Олені захопленого листа: (Мила, хороша Оленочко!), в якому повідомляв, що справу з приїздом розв'язано. Кілька днів жодних відомостей. І раптом, як грім з ясного неба, наглий лист від Штуля: "Ради Бога – рятуйте! Наша мила, дорога, хороша Оленочка заарештована разом з іншими нашими друзями, і треба їх рятувати" [5, 202].

Ще витяг зі спогадів: "Згодом ми довідались, як все це сталося. Морозного понеділка, 9 лютого, в годинах передобідніх, гештапівці зробили засідку в приміщенні Спілки Українських Письменників на вулиці Трьохсвятительській, 23 (по советському, здається Героїв Революції), де відбувались клубові сходи і всіх, хто туди заходив, арештовували. До години третьої по обіді ця процедура була закінчена. До гештапо на вулиці Короленка було відвезено кілька десятків людей, а в тому числі Олену й Михайла Телігів... Казали, що Олена прийняла це приречення з піднятою головою і усмішкою на устах,...; хто її знав, міг у це повірити, її бажанням, життєвим гаслом було: "Щоб Бог післав мені... гарячу смерть – Не зимне умирання"... Нашою провиною було те, що ми були патріотами землі наших предків. Найбільша провина, якої не дарують людині ніякі загарбники" [5, 234].

І, нарешті, остання згадка. Знайомий У.Самчука поручник Кох, який обіцяв привезти до Рівного Таню та Олену, привіз лише Таню. З нотатки Уласа Олексійовича 18 лютого 1942 р.: "Цей день ми з Танею провели у спогадах про Олену. В її речах знайдено зшиток віршів, написаних її рукою, фотографії з друзями. Також наші знімки, зроблені під час мандрівки до Львова. Знайшли три грамофонні платівки, награні Михайлом на бандурі, які ми відразу, три рази, на їх пам'ять переграли на нашому патефоні. Мила, добра, хороша Олена. Шаную твою пам'ять" [5, 229].

Література

1. Дороговказ. Поезії О. Теліги та О. Ольжича. – К.: вид-во ім. О. Теліги, 1994.
2. Муза любові й боротьби. Українська поезія пражської школи. – К.: Укр. письменник, 1995.
3. О краю мій. Збірник. – К.: вид-во ім. О.Теліги, 1999.
4. Українське слово. – К.: "Аконіт", 2001. – С.729.

Світлана Кучер
наук. керівник – асист. Т.М. Івашина

СПЕЦИФІКА ОСМИСЛЕННЯ ОБРАЗУ МАЗЕПИ У ТВОРЧОСТІ ДЖ. БАЙРОНА І Б.ЛЕПКОГО

Постать українського гетьмана Івана Степановича Мазепи є чи не найяскравішою і найсуперечливішою в історії України. На дивно тому, що образ цього історичного діяча, а також колізії його особистого життя викликали і викликають цікавість у творчості представників різних епох і народів – Франсуа Вольтер, Віктора Гюго, Проспера Меріме та багатьох інших.

У межах даного наукового викладу ми зупинились на творах про Мазепу, що належить перу англійського поета-романтика Джорджа Гордона Байрона та українського письменника Богдана Лепкого, відповідно поемі "Мазепа" та тетралогії з однойменною назвою. Належачи представникам різних національних культур та літератур, ці твори дають можливість яскраво відтінити відмінності потрактування та інтерпретації образу Мазепи у західноєвропейській та українській літературах.

Отже, поема Байрона була написана у 1818 році. Сюжет для неї англійський поет знайшов в "Історії Карла XII" Вольтера (1731), в її IV розділі, де йдеться про Україну та гетьмана Мазепу. Тут Вольтер характеризує Україну як "країну, що завжди прагнула свободи й